

WELKER, Herbert Andreas, 2009: *An overview of Wiegand's metalexigraphic works*. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.let.unb.br/hawelker/Wiegand.pdf>.

Herbert Ernst WIEGAND, 2000: Was eigentlich ist Fachlexikographie? Mit Hinweisen zum Verhältnis von sprachlichem und enzyklopädischem Wissen [1988]. *Kleine Schriften. Eine Auswahl aus den Jahren 1970 bis 1999 in zwei Bänden*. Band I: 1970–1988. Ur. Matthias Kammerer in Werner Wolski. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 830–876.

Anja Benko

*Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta
anja.benko@gmail.com*

LUKÁCS ISTVÁN: A PASSIÓHA-GYOMÁNY A HORVÁT IRODALOMBAN. Budapest: ELTE BTK Szlav Filológiai Tanszék, 2008. (Opera Slavica Budapestinensia. Litterae Slavicae).

Zadnjih se godina znatno povećavao broj knjiga na mađarskom jeziku koje obrađuju raznovrsne teme hrvatske književnosti. I nova knjiga Istvána Lukácsa pripada ovom toku. Ona se sastoji od osam poglavlja koja slijede tablica s najvažnijim podacima o tekstovima o mucu Gospodinovoj, objavljivanje četiri teksta, kazalo imena i literatura.

Prvo poglavlje obavještava o tome (5–6) da se muka Gospodinova obradila u svim književnim žanrovima i u svim razdobljima. U skladu s dominirajućim filozofskim dogmama istaknuli su se ili kanonizirani događaji ili Marijina bol. Obradivanje je muke Gospodinove

prisutno od početka u povijesti hrvatske književnosti. Među tekstovima koji pripadaju različitim žanrovima postoji formalna i tematska veza. Tema koju su obradili nepoznati autori kroz nekoliko stoljeća dobila je na kraju svoje mjesto i u umjetničkom pjesništvu. Iz te panorame izlazi autorova želja da nacrtaj razvoj hrvatskih djela o mucu Gospodinovoj i veze između tekstova.

U početku drugog poglavlja (18–27) pojašnjavaju se osnovni pojmovi. Autor ističe pripadnost prvih djela o mucu Gospodinovoj samostalnom i jedinstvenom književnom razdoblju. Kratak sažetak stručne literature obavještava o temama kojima su se bavila dosadašnja istraživanja i spominje aspekte kojima nije posvećena pažnja. U istraživanju te tematike igrali su važnu ulogu i inozemni istraživači. Jedinu dosada objavljenu monografiju o crkvenim prikazanjima napisao je Talijan Francesco Saverio Perillo. Osim njega istaknuli su se i znanstvenici iz Mađarske kao László Hadrovics, András Vízkelety, István Lukács koji su objavili i analizirali nepoznate tekstove.

Prvi je zadatak proučavanja tekstova o mucu Gospodinovoj odrediti žanr tekstova, uvjete njihova nastajanja i karakteristike njihova stihotorstva. Te činjenice su, naime, podloga daljnjih istraživanja.

Lukács je svjestan poteškoće uvrštavanja srednjovjekovnih djela u književne žanrove, jer klasifikacija se osniva na analizi klasičnih književnih razdoblja. Ali uspostavljanjem kronoloških veza između tekstova omogućava se određivanje žanrovskih obilježja djela. To je moguće unatoč tome da su žanrovi srednjovjekovnog podrijetla obilježeni promjenljivošću. Budući da ne postoji opće prihvaćena žanrovska i tematska norma pri analizi važno je koncentrirati

se na pojedine tekstove i uzeti u obzir ne samo Novi zavjet, nego i Stari zavjet koji sadržava tekstove mnogobrojnih književnih žanrova (19). Stalna obilježja žanra čine stroga ritmička struktura, istovjetnost tema i motiva, pomanjkanje dramske napetosti, stalni karakter lica, strukturalna obilježja koja su tipična u epskim djelima (22–27).

Dugo je vrijeme bilo opće mišljenje da su hrvatski tekstovi o mucu Gospodinovoj prevodenja ili kompilacije prevedenih radova. Recentna su istraživanja otkrila jaku povezanost tih djela. Lukács ističe da tuđi modeli i poticaji mogli su djelovati na dovoljno pripremljeno područje. To znači da su već postojali duhovni okviri u Hrvata koji su bili povoljni za razvoj žanra (29). Osim toga autor upozorava i na to da ne smije zanemariti eventualne bizantske duhovno-kulturne utjecaje do 1054. g. (29–30) Što se tiče mogućih izvora tekstova o mucu Gospodinovoj moraju se uzimati u obzir radovi sv. Anzelma (*Dialogus beatae Mariae et Anselmi de passione Domini*), sv. Bernarda (*Liber de passione...*), djela Mátyása Nyékia Vörösa i Pála Eszterházya i još drugih autora (28–35).

Većina je tekstova o mucu Gospodinovoj napisana u obliku dvostrukorimovanog osmerca. Prema Lukácsu dvanaesterac je zamijenio osmerac u fazi u kojoj je crkveno prikazanje izgubilo veze s pobožnim masama i postalo temom umjetničkog pjesništva. To je značilo i preokret jer autori umjetničkog pjesništva su htjeli pružiti književne doživljaje (37). Što se tiče podrijetla osmerca on potječe iz pohvalnih pjesama na latinskome (38). Autor monografije spominje da samo dvostrukorimovani osmerac je dobio svoj konačni oblik do kraja srednjeg vijeka (43).

Drugi dio knjige raspravlja o razvoju i proširenju tekstova o mucu Gospodinovoj. U šestom poglavlju pod naslovom »Evolutivna transformacija tekstova o mucu Gospodinovoj« Lukács dolazi do slijedećih zaključaka: nedostaje još slojevitost tekstova o mucu Gospodinovoj; mogu se još pojaviti nepoznati tekstovi; razlike su između tekstova nepoznatih autora minimalne (46). Lukács je pomalo skeptičan prema stavovima Nikice Kolumbića koji kaže da svi dosada poznati tekstovi potječu od savršenijeg pratećeg. Lukács se pristup drugačiji: pretpostavlja da neki prijepisi su bolji od originala (48). Kolumbić razlikuje četiri faze u razvoju tekstova o mucu Gospodinovoj: jednostavna lirsko-narativna pjesma, dijalogiziran plač, dramatiziran plač, razvijeno crkveno prikazanje. Lukács predlaže da se i liturgijska drama uvrštava kao prvi stupanj u ovaj razvojni proces – argumentira s time da liturgijska drama na latinskom jeziku nastavlja se na hrvatskom jeziku. Ali dalja istraživanja moraju otkriti veze između liturgijske drame i hrvatskih tekstova o mucu Gospodinovoj (48).

U poglavlju nacrtava se razvoj tekstova o mucu Gospodinovoj, opisuju se liturgijska drama, jednostavne lirsko-narativne pjesme, dijalogizirani plačevi, dramatizirani plačevi i razvijena crkvena prikazanja. Lukács ističe da liturgijske drame na hrvatskom jeziku nisu se pretvorile u kompleksnije tekstove, nego su ostale u početnoj evolutivnoj fazi žanra (52).

Lirsko-narativni plačevi obrađuju dvije teme, Isusovo raspeće i Marijinu tugu, odnosno Isusovo skidanje s križa i njegov pogreb. Ocjena jednog djela pod naslovom »*Cantilena pro sabatho*« (kojim su se bavili László Hadrovics i András Vízkelety) u hrvatskoj stručnoj literaturi s pravom izaziva Lukácssevo

iznenađenje. Dunja Fališevac koja se pozitivno izrazila o djelu, ipak smanjuje vrijednost teksta u svojim zaključcima. Rauzmljiva je Lukáceva reakcija koju valja doslovno citirati. »Poznato je da su većinu tekstova stare hrvatske književnosti našli hrvatski istraživači. Sve činjenice dokazuju da tekstove koje su otkrili inozemni znanstvenici prati neobično, umjereno ‘oduševljenje’. Marijin plač na kajkavskome koji sam predstavio i koji je prvi duži tekst u stihovima kajkavske regionalne književnosti i zbog toga ima iznimno veliku vrijednost još nije dobio svoje zasluženo mjesto u povijesti kajkavske književnosti« (55). U ovom poglavlju autor pokušava dokazati poredbom različitih odlomaka tekstova genetsku vezu između pjesme »Pěsan ot muki Hristovi« i Picićeva plača (56–57). Teško je sve navedene dokaze prihvatiti u cjelini. Dok izrazi o trudnoći od devet mjeseci nedvojbeno dokazuju vezu između tekstova, navještenje je poznato iz Biblije (Lk 1, 26–33). Zbog toga ovaj motiv prema mom mišljenju ne dokazuje vezu između tekstova.

Na ostalim stranicama šestog poglavlja nacrtava se razvoj vrsta djela o mucu Gospodinovoj.

Sljedeće (7.) poglavlje prati proširenje tekstova na hrvatskom prostoru. Kratak povijesni i kulturno-povijesni uvod bogat podacima služi kao osnova za bolje razumijevanje sadržaja poglavlja. Autorov je postupak isti pri predstavljanju tekstova: opisuju se radnja, lica, jezično-stilistička obilježja djela, karakteristike stihova i veze između tekstova. Devet je djela detaljno analizirano, četiri teksta su objavljena u cjelini. Pri analizama tekstova Lukács izražava mnogobrojne važne napomene. Rekonstruira npr. pomoću kajkavskog teksta radnju nekih nedostajućih

stihova u Plaču Marijinu tvrdeći da je Marija dovedena pred Kaifu i ne pred Pilata. Utvrđuje da je broj nedostajućih stihova na jednom mjestu teksta veći nego se to prije mislilo (100). Filološkim bravurom uspije protumačiti jedan teško razumljiv stih (br. 426: *palicamju Jesse biti*) u plaču Knezajića. Knezajić je zamijenio glagol *jaše* ‘počaše’ s vlastitom imenicom *Jesse* u mađarskom izrazu *Jesse vesszeje* ‘Jeseva palica’. Knezajić je bio podložan mađarskom utjecaju za vrijeme njegovog boravka u gradu Gyöngyösu (119–126). U zadnjem dijelu poglavlja opisuju se djela četiriju slavonskih pjesnika. Ovaj dio povezuje se tematski sa slijedećim (8.) poglavljem u kojem se analizira pet tekstova umjetničkog pjesništva. Autori tih djela su Marko Marulić, Šimun Greblo, Mavro Vetranović, Matija Divković, Petar Knežević.

Već je spomenuto da se u dodatku objavljeni slijedeći tekstovi: Šimun Klimantović: »Počenjet plač Bl[a]ž[e]ne D[i]ve M[a]rije po Ivani van’j[e]listi«; »Muka Spasitelja našega«; Andreas Knezaich: »Planctus Beatae Virgini Mariae de Passione Dni Nostri«; Petar Knežević: »Muka Gospodina našega Isukrsta i Plač Matere njegove«.

Monografija Istvána Lukácsa izvorno je znanstveno djelo koje detaljno prikazuje povijest i razvoj žanrova o mucu Gospodinovoj, njihove veze i sadržava mnogobrojne samostalne važne tvrdnje koje mogu biti poticajne za daljnja istraživanja ove doista kapitalne teme hrvatske književnosti.

István Vig

*Eötvös Loránd Tudományegyetem
vigistvan@yahoo.com*